

BARCSAY ÁBRAHÁM KÉT ID. CSEREY FARKASRA VONATKOZÓ VERSE

Révai Miklós kiadványa¹ illetve az 1933-as, Szira Béla-féle gyűjtemény óta² lassan, de gyarapodik a szertelen testőrpoéta lírai hagyatéka. Ehhez kívánunk hozzájárulni két – tudomásunk szerint eddig még meg nem jelent – költemény közzétételével.

A korábban keletkezett szöveget a kolozsvári Egyetemi Könyvtár kéziratai között találtuk (ide az Erdélyi Múzeum Egyesület anyagával került).³ A kézírás nem Barcsayé, hanem azé az Esterházy Nepomuk Jánosé, aki az előző lapon levő verset szignálta is.⁴

Barcsay szerzősége azonban szinte minden kétséget kizáróan megállapítható. A cím valójában a másolat eredetére utal, ez a konvencionális címadás Barcsaynak Orczy Lőrincsel vagy Bessenyei Györggyel való verses korrespondenciájából ismert. Jellemző a versszerkezet is: megszólító kérdés, helyzetfelmérés, árkádikus hasonlat, reflexív mozzanat, személyes, hirtelen zárlat.

De ezeknél is egyértelműbben vall Barcsay szerzőségére a tényleges barátság, amelyre a szöveg utal. Cserey Mária Terézia udvari tanácsosa volt 1761-től, az erdélyi kancellária referendáriusa; bőven akadhatott alkalma találkozni a művelt széplélek hírében álló erdélyi testőrrel. A hagyomány szerint több levelet is váltottak egymással. Barcsaynak egy azóta elveszett verses köszöntőjére meghatott levélben válaszolt, amelyhez saját, *A halálról* elmélkedő versét csatolta; ajándékképpen, de elbírálás végett is.⁵ „Fegyverek zörgése között is gondolsz hazád nyelvével” – írja ebben a levélben Cserey, aki maga is több műfajjal kísérletezett.⁶ A tekintélyes erdélyi főnemes csaknem negyedszázaddal volt idősebb vitéz barátjánál, Barcsaynál.

Barcsay Cserey Farkasnak kedves Bátyjának

Hát el hagyád Bétsett? el hagyád Hazádot?
 Tsendesebb révekre haitád vitorládot.
 El menél jó Bátyám Kraszna partyaira
 S mint Juhász meg szálál Zilai Dombjaira.
 Igy távozot régen Roma falaitol
 Egy érdemes polgár tanáts társaitol,
 Ki jutván Hazája esmért völgyeire
 Sűrű könyvhullatás tsordult szemeire.
 Édes Érzékenység! Egek ayándéka

¹ *Két nagyságos elmének költeményes szüleményei*. Pozsony, 1789.

² *Barcsay Ábrahám költeményei*. Szerk. VAJTHÓ László, jegyzetek SZIRA Béla. Bp., Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.

³ MS. 774., *Cserey Farkas Jegyzőkönyve* 17–18.

⁴ Esterházi János N. később cenzor lett, a Gubernium 12 consiliáriusának egyike, sőt Hunyad megyei főispán. A vers, amelyet aláír: *Losontzi Groff Banffi Dienes haláláról írt versek*.

⁵ Lásd *Erdélyi Múzeum* IV/170 (1815). Itt jegyezzük meg, hogy Barcsay iránt megenyhült Kazinczy, miután nyilvánvalóvá vált, hogy sem a filozófus Sipos Pál, sem Döbrentei nem vállalja, éppen ifj. Cserey Farkastól várta el a vershagyaték kiadását. (Sajnos, tőle is hiába.)

⁶ Teológiai és jogtörténeti munkák mellett antik filológiával is foglalkozott, magyar történeti tárgyú versei a hagyomány szerint kéziratban maradtak. Lásd Szinnyei II/287.

Melynek Nagy Lelkekben vagyon tsak hailéka
Tudom hogy e töltvén el nemes szivedet
Zokogva szemlélted megint Erdélyedet.
Tudom – de már minek ujjitom sebedet
Jobb nékem itt sirnom érretted, s hazámért
Ily meszsze távozzot Barátom, s Bátyámért
Jobb nékem szenvedni Márs iszszonyuságát
Mint viselni talám Rokonim rabságát.

A vers mellett nem szerepel évszám, de gyanítható, hogy abban az évben keletkezett, amikor Cserey búcsút mondott bécsi hivatalának és hazaköltözött Erdélybe, azaz 1777-ben, amikor érdemei elismeréséül a császárné a krasznai, tasnádi és zilahi uradalmat ajándékozta neki. Ebben az időben Barcsay már csak alkalmoszerűen jelent meg a birodalom fővárosában: a Lipót toszkánai nagyherceg nevét viselő dragonyos ezred kapitányaként az első századdal Nagyszombatban állomásozott.

A zárósort utalását csak sejtjük. Barcsay ekkor már tizenhat éve volt császár katonája, gyakorlatilag elárvulása óta. Családi örökségéért azonban még mindig pereskednie kellett a kiterjedt atyafisággal.⁷

A költemény gyarló helyesírása, következetlensége a hangjelölésben, a romlott szövegváltozat (gyaníthatjuk, hogy a tizennegyedik sor kifelejtődött a másolásnál, a pár nélkül maradt rímhívó utal erre) a másoló rovására írandó. (Vö. a gróf Széchényi Ferenchez írott levelek vagy a Radvánszky családhoz címzett versek elismerésre méltó írásmódjával.)⁸

A másik vers későbbi. Mindenesetre Cserey Farkas halálánál (1782. dec. 9.) hamarabb nem keletkezhetett. Ez sem autográf kézirat, csak tisztázat, pontosabban: része egy szignálatlan (valószínűleg az ifjabbik Cserey Farkas által írott) értekezésnek. A kézírás pedáns vonalvezetése hivatásos írókra vall.

A kézirat a Döbrentei Gábornak címzett levelek között található, az MTA Kézirattárában.⁹

Maga a tanulmány meg is jelent a Döbrentei által szerkesztett Erdélyi Múzeumban, változatlan címmel: *Nagy-ajtai Cserey Farkas Erdélyi udvari tanácsos és referendárius élete*.¹⁰ A nyomtatott szöveg és a kézirat egybevetésekor azonban feltűnik, hogy a kézirat utolsó lapjára átcsúszott vers – és az azt bevezető mondat – nem szerepel a megjelent tanulmányban, pedig a szerző láthatóan frappáns zárórésznek szánta.

A folyóiratbeli értekezés így ér véget: „Farkas fija Krasznai kertjében, egy emlék kő által kívánván édes Atyja dicső hamvai iránt áldozni tiszteletével, megkérte óbester Barcsayt, hogy néhai Rokonának és Barátjának ezen érdemlett emlékezetét ő becsülhetvén legjobban, készítsen az emlék kőre feljűl-írást. Teljesíté is ezt, megírván a kérőnek, hogy themául a' Laudon oszlopára írt rövid, de sokat mondó szókat vette. *Nec Caesar, nec patria, sed Conjux posuít.*”

⁷ Különösen a csórai osztatlan birtokra jogot formáló Barcsay Péterrel. A huszonöt esztendőös poéta az érvényben levő erdélyi törvények szerint megkaphatta volna örökségét, de a viszályok miatt erre csak 1791-ben (házasságkötésekor) kerülhetett sor.

⁸ Országos Levéltár, Széchényi család, ill. Radvánszky család gyűjt.

⁹ M. Irod. Levelezés 4r 55. sz. *Levelek Döbrenteihez*. 45–50.

¹⁰ Erdélyi Múzeum IV/153–169. (1815).

Hadd egészítsük ezt most ki. A Döbrentei levelei között levő kézirat (Csereyről) így folytatódik (a latin idézet után kettőspont):

„Imhol az a' mit Barcsay írt, a' mi Csereyt a legérdemlettebb módon karakterizálja, 's azon fényben adja által emlékezetét a' maradéknak a' millyenben valóságosan ragyogott:

Fényes Országoknak hamviból származott
Szabadság bálványa! melly sok jajt okozott
Állj-meg 's ne kevélykedj feldölt thronusokkal
Tekintsd ez oszlopot 's valljad meg másokkal
Hogy Cserey Farkas, kinek emeltetett
patakok nélkül nálladnál többet tett¹¹
Mert sok esztendőig hív jó tanátsait
Követvén Thrézia, 's fogadván szavait
Erdélyt megmentette szolgaság lánczától
'S e' kis jutalmat is veszi most fíjától

Cserey Farkastól”

Vélhetnők, hogy Döbrentei szerkesztői szigora állította le a laudációt a latin aranymondásnál.

Ennél azonban valószínűbb, hogy nem volt sem ideje, sem kedve tisztázni, *mit nem tudott kiolvasni* a másoló a verskéziratban. Az amúgy igen olvasható és áttekinthető kéziratban a hatodik verssor eleje hiányzik, erre utal a kezdő kisbetű is. Ettől a szótagnyi, de mégis értelemzavaró hiánytól Döbrenteinek elmehegett a kedve az egész kis epitáfiumtól. Ezért nem olvashatták Kazinczyék az Erdélyi Múzeumban.

¹¹ A kéziratban a sor elejét üresen hagyták, mintegy fönn tartva a lehetőségét egy utólagos szövegkiegészítésnek. Feltételezzük, hogy a *vér* szó szerepelt Barcsay versében. Szabadság és vérontás történelmi összefüggése máshol is foglalkoztatta a költőt.